

EFTA-DOMSTOLENS DOM

5. juni 2025*

(Statlig erstatningsansvar – Brudd som kan tilskrives en nasjonal domstol – Begrepet domstol som dømmer i siste instans – Effektiv rettsbeskyttelse – Homogenitet)

I sak E-25/24,

ANMODNING til EFTA-domstolen etter artikkel 34 i Avtalen mellom EFTA-statene om opprettelse av et Overvåkningsorgan og en Domstol fra Eidsivating lagmannsrett i en sak mellom

Dartride AS

og

Staten v/Justis- og beredskapsdepartementet,

avsier

EFTA-DOMSTOLEN,

sammensatt av: Páll Hreinsson, president (saksforberedende dommer), Bernd Hammermann, dommer, og Ola Mestad, ad hoc-dommer,

justissekretær: Ólafur Jóhannes Einarsson,

etter å ha tatt i betraktning de skriftlige innleggene inngitt på vegne av:

- Dartride AS («Dartride»), representert ved advokat Anders Flatabø,
- den norske stat, representert ved Kristin Hallsjø Aarvik, som partsrepresentant,
- Islands regjering, representert ved Hendrik Daði Jónsson, Þorvaldur Heiðar Þorsteinsson og Jóhanna Katrín Magnúsdóttir, som partsrepresentanter,

* Språket i anmodningen om rådgivende uttalelse: norsk. Engelske oversettelser av nasjonale bestemmelser er uoffisielle og basert på oversettelsene i sakens dokumenter.

- Liechtensteins regjering, representert ved Dr Andrea Entner-Koch og Romina Schobel, som partsrepresentanter,
- EFTAs overvåkingsorgan («ESA»), representert ved Sigrún Ingibjörg Gísladóttir, Erlend Møinichen Leonhardsen og Melpo-Menie Joséphidès, som partsrepresentanter, og
- Europakommisjonen («Kommisjonen»), representert ved Friedrich Erlbacher og Corneliu Hoedlmayr, som partsrepresentanter,

og etter å ha hørt muntlige innlegg fra Dartride, representert ved Anders Flatabø; den norske stat, representert ved Ida Thue, som partsrepresentant; Islands regjering, representert ved Hendrik Daði Jónsson; ESA, representert ved Sigrún Ingibjörg Gísladóttir og Erlend Møinichen Leonhardsen; og Kommisjonen, representert ved Friedrich Erlbacher and Corneliu Hoedlmayr, i rettsmøtet 5. februar 2025,

slik

DOM

I INNLEDNING

- 1 Denne anmodningen om en rådgivende uttalelse gjelder eksistensen av og vilkårene for statlig erstatningsansvar for nasjonale domstolars avgjørelser. Anmodningen er fremsatt i en sak mellom Dartride og staten for Eidsivating lagmannsrett, der Dartride krever erstatning for en nasjonal domstols påståtte brudd på EØS-retten.

II RETTSLIG BAKGRUNN

EØS-rett

- 2 Fjerde, åttende og femtende avsnitt i fortalen til Avtalen om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde («EØS» eller «EØS-avtalen») lyder:

SOM TAR I BETRAKTNING at formålet er å opprette et dynamisk og ensartet Europeisk Økonomisk Samarbeidsområde, som er grunnlagt på felles regler og like konkurransevilkår, som har tilstrekkelige håndhevelsesmidler, også på domstolsplan, og som er oppnådd på grunnlag av likhet og gjensidighet og en samlet balanse av fordeler, rettigheter og forpliktelser for avtalepartene,

[...]

SOM ER OVERBEVIST om den viktige rolle individene vil spille i Det europeiske økonomiske samarbeidsområde ved at de utøver de rettigheter som er gitt dem i avtalen, og ved domstolenes forsvar av disse rettigheter,

[...]

SOM TAR I BETRAKTNING at avtalepartenes formål, med full respekt for domstolenes uavhengighet, er å nå frem til og opprettholde en lik fortolkning og anvendelse av denne avtale og de bestemmelser i Fellesskapets regelverk som i det vesentlige er gjengitt i denne avtale, og å nå frem til lik behandling av enkeltpersoner og markedsdeltagere med hensyn til de fire friheter og konkurransevilkårene,

3 EØS-avtalen artikkel 1 nr. 1 lyder:

Formålet med denne assosieringsavtale er å fremme en vedvarende og balansert styrking av handel og økonomiske forbindelser mellom avtalepartene, med like konkurransevilkår og overholdelse av de samme regler, med sikte på å opprette et ensartet Europeisk Økonomisk Samarbeidsområde, heretter kalt EØS.

4 EØS-avtalen artikkel 3 lyder:

Avtalepartene skal treffe alle generelle eller særlige tiltak som er egnet til å oppfylle de forpliktelser som følger av denne avtale.

De skal avholde seg fra alle tiltak som kan sette virkeliggjøringen av denne avtales mål i fare.

De skal videre lette samarbeidet innen rammen av denne avtale.

5 EØS-avtalen artikkel 6 lyder:

Ved gjennomføringen og anvendelsen av bestemmelsene i denne avtale, og med forbehold for den fremtidige utvikling av rettspraksis, skal bestemmelsene, så langt de i sitt materielle innhold er identiske med de tilsvarende regler i Traktaten om opprettelse av Det europeiske økonomiske fellesskap og Traktaten om opprettelse av Det europeiske kull- og stålfellesskap og med rettsakter som er vedtatt i henhold til de to traktatene, fortolkes i samsvar med de relevante rettsavgjørelser som De europeiske fellesskaps domstol har truffet før undertegningen av denne avtale.

6 EØS-avtalen artikkel 106 lyder:

Med henblikk på å sikre en mest mulig lik fortolkning av denne avtale, og med full respekt for domstolenes uavhengighet, skal EØS-komiteen opprette en ordning for utveksling av opplysninger om dommer avsagt av EFTA-domstolen, De europeiske fellesskaps domstol og De europeiske fellesskaps domstol i første instans og EFTA-statenes domstoler i siste instans. Ordningen skal omfatte:

a. oversendelse til justissekretæren for De europeiske fellesskaps domstol av dommer om fortolkning og anvendelse av på den ene side denne avtale og på den annen side Traktaten om opprettelse av Det europeiske økonomiske fellesskap og Traktaten om opprettelse av Det europeiske kull- og stålfellesskap, slik de er endret

eller utfylt, samt de rettsakter som er tatt i henhold til dem, i den utstrekning de gjelder bestemmelser som i sitt materielle innhold er identiske med bestemmelser i denne avtale,

b. systematisering av dommene hos justissekretæren for De europeiske fellesskaps domstol, herunder i nødvendig utstrekning utarbeidelse og offentliggjøring av oversettelser og resymeer,

c. oversendelse av dokumenter av betydning fra justissekretæren for De europeiske fellesskaps domstol til vedkommende nasjonale myndigheter, som utpekes av hver avtalepart.

- 7 Artikkel 34 i Avtalen mellom EFTA-statene om opprettelse av et Overvåkningsorgan og en Domstol («ODA») lyder:

Det hører under EFTA-domstolen å gi rådgivende uttalelser om fortolkningen av EØS-avtalen.

Når et slikt spørsmål blir reist ved en domstol i en EFTA-stat, og domstolen finner at en uttalelse er nødvendig før den avsier sin dom, kan den anmode EFTA-domstolen om å gi en slik uttalelse.

En EFTA-stat kan i sin interne lovgivning begrense retten til å anmode om en rådgivende uttalelse til domstoler som etter den nasjonale lovgivning dømmer i siste instans.

Nasjonal rett

- 8 Kongeriket Norges Grunnlov («Grunnloven») § 87 lyder:

De alminnelige domstolene er Høyesterett, lagmannsrettene og tingrettene. De behandler og avgjør sivile saker og straffesaker.

- 9 Grunnloven § 88 lyder i utdrag:

Høyesterett dømmer i siste instans. Begrensninger i adgangen til å få Høyesteretts avgjørelse kan bestemmes ved lov.

[...]

Høyesteretts dommer kan ikke i noe tilfelle påankes.

- 10 Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) § 30-4 (1) og (3) lyder i utdrag:

Samtykke til fremme av anke over dommer

(1) Anke over dommer kan ikke fremmes uten samtykke. Samtykke skal bare gis når anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak, eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken avgjort i Høyesterett.

[...]

(3) Avgjørelsen treffes av Høyesteretts ankeutvalg ved beslutning. Nektelse eller begrensning av samtykke krever enstemmighet.

11 Tvisteloven § 31-4 lyder:

Gjenåpning på grunn av feil ved avgjørelsen

Gjenåpning kan begjæres

a. hvis opplysninger om faktiske forhold som var ukjent da saken ble avgjort, tilsier at avgjørelsen høyst sannsynlig ville blitt en annen, eller

b. hvis en bindende avgjørelse av en internasjonal domstol eller en uttalelse fra FNs menneskerettskomité i samme saksforhold tilsier at avgjørelsen var basert på uriktig anvendelse av folkeretten.

12 Lov om domstolene (domstoloven) § 200 tredje ledd lyder:

Erstatningssøksmål om en tjenstemanns eller det offentliges ansvar i anledning av rettslige avgjørelser kan ikke reises uten at

a. avgjørelsen er opphevet eller forandret,

b. avgjørelsen er bortfalt med den virkning at rettidig anke mot den ikke kunne tas under behandling eller avgjøres, eller

c. tjenstemannen ved dom er kjent skyldig i straffbart forhold ved avgjørelsen.

III FAKTUM OG SAKSGANG

13 Dartride anla søksmål mot Oslo kommune i mai 2019 med krav om erstatning for manglende utstedelse av drosjeløyver våren 2017. Et av ansvarsgrunnlagene Dartride anførte, var at Oslo kommunes vedtak var i strid med EØS-avtalen artikkel 31 om etableringsrett. Bakgrunnen for søksmålet var blant annet en grunnlagt uttalelse fra ESA 22. februar 2017 om at kriterier for tildeling av drosjeløyver i Norge var i strid med EØS-avtalen artikkel 31.

14 Oslo tingrett kom i dom 21. november 2019 til at Oslo kommune skulle frifinnes fordi det ikke var sannsynliggjort årsakssammenheng mellom det påståtte økonomiske tapet og et eventuelt ansvarsgrunnlag i form av urettmessig avslag på søknad om drosjeløyve. Dartride anket tingrettens dom til Borgarting lagmannsrett.

- 15 Ved dom 19. november 2020 forkastet Borgarting lagmannsrett Dartrides anke. Lagmannsretten frifant Oslo kommune med den begrunnelse at kommunen etter norsk sivilprosessrett ikke var rett saksøkt i et søksmål om erstatningsansvar som anføres å være begrunnet i brudd på EØS-avtalen, ettersom det var staten som hadde ansvaret for å sikre at de aktuelle transportreglene var i samsvar med EØS-avtalen artikkel 31. Erstatningskravet skulle vært rettet mot staten, ikke mot Oslo kommune.
- 16 Lagmannsrettens dom ble anket til Høyesterett, som ved ankeutvalgets beslutning 10. mars 2021 nektet anken fremmet etter tvisteloven § 30-4.
- 17 I oktober 2021 anla Dartride søksmål mot staten v/Samferdselsdepartementet med krav om erstatning for manglende utstedelse av drosjeløyver. Ved dom 4. november 2022 kom Oslo tingrett til at kravet mot staten var foreldet. Ved dom 15. mars 2023 forkastet Borgarting lagmannsrett anken på samme grunnlag. Ved Høyesteretts ankeutvalgs beslutning 21. juni 2023 ble Dartrides anke nektet fremmet.
- 18 Den 27. august 2023 anla Dartride søksmål mot staten v/Justis- og beredskapsdepartementet med krav om erstatning som følge av en nasjonal domstols overtredelse av EØS-retten.
- 19 Dartride begrunnet erstatningskravet med at Borgarting lagmannsrett ved dommen 19. november 2020 hadde brutt EØS-retten ved å frifinne saksøkte, Oslo kommune. Etter norsk sivilprosessrett var det staten som var rett saksøkt for erstatningskravet fra Dartride, men ettersom EØS-avtalen artikkel 31 får anvendelse som norsk lov og har forrang fremfor yrkestransportloven med forskrifter, brøt Borgarting lagmannsrett EØS-retten ved å komme til denne konklusjonen. Ved domsavsigelsen var erstatningssøksmålet mot staten uansett foreldet.
- 20 Staten innga tilsva 28. september 2023 med påstand om at saken skulle avvises, subsidiært at tingretten frifinner staten. I planmøte 24. november 2023 besluttet tingretten at det skulle forhandles muntlig om avvisningsspørsmålet. Rettsmøtet ble avholdt i Oslo tingrett 4. januar 2024.
- 21 Ved kjennelse 22. januar 2024 avviste Oslo tingrett søksmålet etter domstolloven § 200 tredje ledd. Tingretten la til grunn at det etter EØS-retten «ikke er grunnlag for å få erstatning for EØS-stridige rettsavgjørelser». Tingretten kom til at homogenitetsprinsippet ikke innebærer at statlig erstatningsansvar etter EØS-avtalen gjelder for domstolenes avgjørelser, og at et slikt erstatningsansvar heller ikke kan utledes av effektivitets-, lojalitets- eller ekvivalensprinsippet.
- 22 Den 2. februar 2024 anket Dartride dommen til Borgarting lagmannsrett. Staten innga tilsva 23. februar 2024. Borgarting lagmannsrett besluttet 16. april 2024 å overføre ankesaken til Eidsivating lagmannsrett etter domstolloven § 38, under henvisning til at det kunne svekke allmennhetens tillit til rettspleien om Borgarting lagmannsrett skulle behandle en erstatningssak som bygger på at den har begått en ansvarsbetingende feil.

23 På denne bakgrunn besluttet Eidsivating lagmannsrett 5. juli 2024 å anmode EFTA-domstolen om en rådgivende uttalelse. Anmodningen var datert 27. juni 2024 og ble registrert ved EFTA-domstolen samme dag. Eidsivating lagmannsrett har forelagt EFTA-domstolen følgende spørsmål:

1. *Følger det av EØS-avtalen og det EØS-rettslige statsansvaret at staten kan være erstatningsansvarlig for feil ved anvendelsen av EØS-regelverket begått av domstolene?*
2. *Hvis spørsmål 1 besvares bekreftende:*
 - a. *Hvilke avgjørelser fra nasjonale domstoler kan utløse erstatningsansvar for EØS-stater?*
 - b. *Er det forenlig med EØS-retten at adgangen til å anlegge søksmål om erstatning for feil begått av domstolene, ved domstolens anvendelse av EØS-regelverket, gjøres betinget av at vilkår nevnt i domstolloven § 200 tredje ledd er oppfylt?*

24 Det vises til de skriftlige innleggene publisert på EFTA-domstolens nettside for en mer utførlig redegjørelse for anførslene og forslagene til svar som er inngitt til EFTA-domstolen. Partenes argumenter nevnes eller drøftes i det følgende bare så langt det er nødvendig for EFTA-domstolens begrunnelse.

IV EFTA-DOMSTOLENS SVAR

Spørsmål 1 og 2.a:

25 Ved sitt første spørsmål spør den anmodende domstolen i hovedsak om EØS-avtalen og det EØS-rettslige prinsippet om statlig erstatningsansvar innebærer at staten kan holdes erstatningsansvarlig for feil begått av nasjonale domstoler ved tolkningen og anvendelsen av EØS-retten. Ved spørsmål 2.a spør den anmodende domstolen, dersom spørsmål 1 besvares bekreftende, om hvilke avgjørelser truffet av nasjonale domstoler som kan utløse erstatningsansvar for EØS-statene. EFTA-domstolen finner det hensiktsmessig å besvare disse to spørsmålene samlet.

EØS-rettens prinsipp om statlig erstatningsansvar

26 Det følger av fast rettspraksis at prinsippet om statlig erstatningsansvar er et generelt EØS-rettslig prinsipp og må anses som en integrert del av EØS-avtalen som sådan. Konklusjonen om at prinsippet om statlig erstatningsansvar er en integrert del av EØS-avtalen, skiller seg nødvendigvis fra det EU-rettslige prinsippet om statlig erstatningsansvar, slik dette er utviklet gjennom rettspraksis fra Den europeiske unions domstol («EU-domstolen»). Anvendelsen av prinsippene blir derfor ikke nødvendigvis sammenfallende i alle henseender (se bl.a. dom 11. desember 2012 i *HOB-vín ehf.*, E-2/12, avsnitt 119 og 120 og rettspraksis vist til der, dom 10. desember 1998 i

Sveinbjörnsdóttir, E-9/97, avsnitt 62 og 63, og dom 30. mai 2002 i *Karlsson*, E-4/01, avsnitt 25 og 30 og rettspraksis vist til der).

- 27 Det EØS-rettslige prinsippet om statlig erstatningsansvar innebærer at en EFTA-stat er forpliktet til å yte erstatning for tap og skade som enkeltpersoner og markedsdeltakere er påført som følge av brudd på forpliktelsene etter EØS-avtalen som den aktuelle staten kan holdes ansvarlig for (se dommen i *HOB-vín ehf.*, E-2/12, sitert over, avsnitt 119 og rettspraksis vist til der). Prinsippet om statlig erstatningsansvar kommer dermed til anvendelse i enhver sak der en EFTA-stat bryter EØS-retten, uavhengig av hvilket statlig organ som ved sin handling eller unnlatelse er ansvarlig for bruddet.
- 28 Det bør minnes om at EØS-avtalens overordnede formål, som fastsatt i EØS-avtalen artikkel 1 nr. 1, er å fremme en vedvarende og balansert styrking av handel og økonomiske forbindelser mellom avtalepartene, med like konkurransevilkår og overholdelse av de samme regler, med sikte på å opprette et ensartet europeisk økonomisk samarbeidsområde (se dommen i *Sveinbjörnsdóttir*, E-9/97, sitert over, avsnitt 47). I *Sveinbjörnsdóttir* la EFTA-domstolen til grunn at homogenitetsmålsetningen og formålet om å sikre enkeltpersoner og markedsdeltakere rett til likebehandling og like muligheter har kommet så sterkt til uttrykk i EØS-avtalen at EFTA-statene må være forpliktet til å yte erstatning for tap og skade som en enkeltperson er påført som følge av uriktig gjennomføring av et direktiv (se dommen i *Sveinbjörnsdóttir*, E-9/97, sitert over, avsnitt 60). Som senere bekreftet i *Karlsson*, kan en EØS-stat i prinsippet holdes ansvarlig for brudd på forpliktelser etter rettsaktene som er innlemmet i vedleggene og protokollene til EØS-avtalen, så vel som EØS-avtalens hoveddel (se dommen i *Karlsson*, E-4/01, sitert over, avsnitt 32 og rettspraksis vist til der).
- 29 Ytterligere grunnlag for avtalepartenes forpliktelse til å yte erstatning finnes i EØS-avtalen artikkel 3, som fastsetter at avtalepartene skal treffe alle generelle eller særlige tiltak som er egnet til å oppfylle forpliktelsene som følger av EØS-avtalen (se dommen i *Sveinbjörnsdóttir*, E-9/97, sitert over, avsnitt 61). I denne forbindelse må det bemerkes at også nasjonale domstoler er forpliktet til å oppfylle sin lojalitetsplikt etter EØS-avtalen artikkel 3, som omfatter beskyttelsen av rettighetene enkeltpersoner har etter EØS-avtalen og å sikre at disse rettighetene er fullt ut effektive (se dom 4. juli 2023 i *RS*, E-11/22, avsnitt 44, og dom 28. september 2012 i *Irish Bank*, E-18/11, avsnitt 58).
- 30 EFTA-domstolen har gjentatte ganger lagt til grunn at tilgang til domstolene og effektiv rettsbeskyttelse er grunnleggende elementer i EØS-regelverket. Formålet om å opprette et dynamisk og ensartet europeisk økonomisk område kan bare nås dersom EØS-borgere og markedsdeltakere har lik tilgang til domstolene i både EU- og EFTA-pillaren i EØS-området for å sikre rettighetene de har etter EØS-avtalen (se dom 13. juni 2013 i *Beatrix Koch m.fl.*, E-11/12, avsnitt 116 og 117 og rettspraksis vist til der).
- 31 I lys av domstolenes avgjørende betydning for beskyttelsen av rettighetene enkeltpersoner har etter EØS-retten, slik det fremgår av fjerde, åttende og femtende avsnitt i fortalet til EØS-avtalen, vil EØS-rettens fulle effektivitet bli satt i fare og beskyttelsen av disse rettighetene bli svekket dersom enkeltpersoner skulle være

avskåret fra, på visse vilkår, å få erstatning når deres rettigheter påvirkes av et brudd på EØS-retten som kan tilskrives en avgjørelse truffet av en domstol i en EØS-stat som dømmer i siste instans (jf. dom 30. september 2003 i *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, avsnitt 33).

- 32 Det bør understrekes at en domstol som dømmer i siste instans, per definisjon er den siste rettsinstansen overfor hvilken enkeltpersoner kan hevde sine rettigheter etter EØS-retten. Ettersom en krenkelse av disse rettighetene ved en endelig avgjørelse truffet av en slik domstol som hovedregel ikke kan rettes opp, bør enkeltpersoner ikke fratas muligheten til å stille staten til ansvar for derved å oppnå beskyttelse av sine rettigheter (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 34).
- 33 Det følger av kravene som nødvendigvis ligger i beskyttelsen av enkeltpersoners rettigheter etter EØS-retten, at de må ha mulighet til å få erstatning i nasjonale domstoler for skade som er påført på grunn av en krenkelse av disse rettighetene som følge av en avgjørelse truffet av en domstol som dømmer i siste instans (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 36).
- 34 EFTA-domstolen legger derfor til grunn at det ikke er noe grunnlag for at rekkevidden av prinsippet om statlig erstatningsansvar skal være snevrere etter EØS-retten enn etter EU-retten. Det følger av dommen i *Köbler* at prinsippet om at EUs medlemsstater er forpliktet til å bøte på skade som enkeltpersoner og markedsdeltakere er påført ved brudd på EU-retten som de er ansvarlige for, også kommer til anvendelse når det påståtte bruddet skriver seg fra en avgjørelse truffet av en domstol som dømmer i siste instans, når den EU-rettslige regelen som er overtrådt har til formål å gi enkeltpersoner rettigheter, når bruddet er tilstrekkelig kvalifisert, og når det foreligger en direkte årsakssammenheng mellom bruddet og tapet eller skaden som de skadelidte er påført (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 59). Som ESA og Kommisjonen bemerket i rettsmøtet, ville det oppstå et betydelig hull i beskyttelsen av rettighetene som enkeltpersoner har etter EØS-retten, dersom prinsippet om statlig erstatningsansvar ikke omfattet brudd på EØS-retten begått av en domstol som dømmer i siste instans.
- 35 Islands og Liechtensteins regjeringer og den norske stat har gjort gjeldende at ettersom EØS-retten ikke inneholder noen bestemmelse tilsvarende artikkel 267 tredje ledd i traktaten om Den europeiske unions virkemåte («TEUV»), som fastsetter en plikt for domstoler som dømmer i siste instans til å forelegge spørsmål om tolkningen av EU-retten for EU-domstolen, kan det EØS-rettslige prinsippet om statlig erstatningsansvar ikke utvides til å omfatte påståtte brudd på EØS-retten som skriver seg fra avgjørelser truffet av nasjonale domstoler som dømmer i siste instans. Disse regjeringene og staten gjør særlig gjeldende at prinsippet om statlig erstatningsansvar, slik EU-domstolen har definert det i *Köbler*, C-224/01, sitert over, er uløselig knyttet til eksistensen av TEUV artikkel 267 tredje ledd.
- 36 Disse anførselene kan ikke tas til følge. Som ESA og Kommisjonen har påpekt, kan EU-domstolens konklusjon i *Köbler* om at EU-rettens prinsipp om statlig erstatningsansvar omfatter brudd på EU-retten som skriver seg fra avgjørelser truffet av nasjonale domstoler som dømmer i siste instans, ikke forstås slik at den var basert på eksistensen

av TEUV artikkel 267 tredje ledd. I stedet legger EU-domstolen vekt på om en nasjonal domstol har overholdt plikten til å anmode om en prejudisiell avgjørelse etter denne bestemmelsen ved vurderingen av om det foreligger et åpenbart brudd på gjeldende rett (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 53 til 55). TEUV artikkel 267 tredje ledd spiller altså en rolle ved vurderingen av hvor alvorlig bruddet er, men er ikke et av vilkårene for eksistensen av erstatningsansvar for rettsavgjørelser truffet av nasjonale domstoler i EU som dømmer i siste instans.

- 37 Islands regjering har gjort gjeldende at prinsippet om statlig erstatningsansvar for skade som enkeltpersoner er påført ved brudd på EØS-retten, ikke kan anvendes på avgjørelser truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans, ettersom det ville være uforenlig med prinsippet om rettskraft («res judicata»).
- 38 Betydningen av rettskraftprinsippet kan ikke trekkes i tvil. Både hensynet til å sikre en stabil rettstilstand og stabile rettsforhold så vel som en forsvarlig rettspleie krever at rettsavgjørelser som er blitt endelige, etter at alle rettsmidler er uttømt eller at ankefristene er utløpt, ikke lenger kan angripes (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 38).
- 39 Anerkjennelse av prinsippet om statlig erstatningsansvar for en avgjørelse truffet av en domstol som dømmer i siste instans innebærer imidlertid ikke i seg selv at det stilles spørsmål ved om en avgjørelse er rettskraftig. Et søksmål som tar sikte på å holde staten erstatningsansvarlig, har ikke samme gjenstand og involverer ikke nødvendigvis de samme partene som søksmålet som førte til avgjørelsen som fikk status som rettskraftig. Hvis saksøkeren i et erstatningssøksmål mot staten får medhold, innebærer dette at staten dømmes til å erstatte det tap vedkommende har lidt, men ikke nødvendigvis at rettsavgjørelsen som førte til skaden mister sin rettskraft. Det EØS-rettslige prinsippet om statlig erstatningsansvar krever i ethvert tilfelle slik erstatning, men ikke omgjøring av rettsavgjørelsen som førte til skaden (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 39).
- 40 Det følger av dette at rettskraftprinsippet ikke er til hinder for å anerkjenne prinsippet om statlig erstatningsansvar for en avgjørelse truffet av en domstol som dømmer i siste instans (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 40).
- 41 Islands regjering og den norske stat har anført, særlig med henvisning til det femtende avsnittet i fortalen til EØS-avtalen og EØS-avtalen artikkel 106, at det er uforenlig med domstolenes uavhengighet å anerkjenne at prinsippet om statlig erstatningsansvar også omfatter domstolars brudd på EØS-retten.
- 42 For det første må det påpekes at EØS-avtalen artikkel 106 handler om opprettelsen av en ordning for utveksling av opplysninger om dommer avsagt av EFTA-domstolen, EU-domstolen, Underretten og EFTA-statenes domstoler i siste instans for å sikre en mest mulig ensartet tolkning av EØS-avtalen, med full respekt for domstolenes uavhengighet. Ordningen gjelder særlig overføring, systematisering og formidling av dommene fra disse domstolene. Det følger av EØS-avtalen artikkel 106 at ordningen

skal opprettes av EØS-komiteen. Som den norske stat påpekte i rettsmøtet, har imidlertid denne ordningen aldri kommet på plass.

- 43 Formålet med ordningen for utveksling av opplysninger om dommer, som fastsatt i EØS-avtalen artikkel 106, er å sikre ensartethet i henhold til en særegen internasjonal traktat uten en felles rettslig mekanisme og på EFTA-siden uten en bindende mekanisme for prejudisielle avgjørelser. Ordlyden i EØS-avtalen artikkel 106 gjenspeiler disse særtrekkene, men kan ikke forstås slik at den setter noen grenser for det EØS-rettslige prinsippet om statlig erstatningsansvar når det gjelder rettsavgjørelser.
- 44 For det andre står det i det femtende avsnittet i foralen til EØS-avtalen at avtalepartenes formål, med full respekt for domstolenes uavhengighet, er å nå frem til og opprettholde en lik fortolkning og anvendelse av EØS-avtalen og de bestemmelsene i EU-retten som i det vesentlige er gjengitt i avtalen, og å nå frem til lik behandling av enkeltpersoner og markedsdeltakere med hensyn til de fire friheter og konkurransevilkårene.
- 45 Det femtende avsnittet i foralen til EØS-avtalen må tolkes i sin rette sammenheng. Det institusjonelle systemet i EØS legger opp til at to domstoler på internasjonalt plan, EFTA-domstolen og EU-domstolen, skal tolke felles regler. Det er en iboende følge av et slikt system at disse to domstolene fra tid til annen kan komme til forskjellige konklusjoner i sin tolkning av reglene (se dom 8. juli 2008 i *L'Oréal Norge AS*, forente saker E-9/07 og E-10/07, avsnitt 28). EØS-avtalens grunnleggende formål, som er å opprette et dynamisk og ensartet europeisk økonomisk samarbeidsområde, kan derfor bare oppnås dersom uavhengigheten til domstolene som tolker de felles reglene innenfor dette institusjonelle systemet, respekteres fullt ut. EFTA-domstolen har likevel lagt til grunn at homogenitetsmålsetningen forutsetter at den tilpasser sin rettspraksis til EU-domstolens, med mindre forskjeller mellom EU- og EØS-retten med hensyn til virkeområde og formål utgjør tvingende grunner for ulike tolkninger (se dommen i *L'Oréal Norge AS*, forente saker E-9/07 og E-10/07, sitert over, avsnitt 29 og 31). Både EFTA- og EU-domstolen har anerkjent behovet for å sikre at EØS-avtalens regler, som i det vesentlige er identiske med reglene i TEUV, tolkes på en ensartet måte (jf. dom 1. april 2004 i *Bellio*, C-286/02, EU:C:2004:212, avsnitt 34 og rettspraksis vist til der).
- 46 I motsetning til argumentene som Islands regjering og den norske stat fremsatte i rettsmøtet, kan verken det femtende avsnittet i foralen til EØS-avtalen eller rettssystemet i Det europeiske økonomiske samarbeidsområde forstås slik at de utelukker at en EFTA-stat kan holdes ansvarlig for en avgjørelse truffet av en domstol som dømmer i siste instans.
- 47 Den norske stat og Islands regjering har videre anført at statlig erstatningsansvar for avgjørelser truffet av nasjonale domstoler, bare gir mening i en rettsorden med føderale kjennetegn, slik som EUs rettsorden. Dette argumentet må imidlertid avvises. Nasjonale domstoler har kompetanse til å avgjøre krav om statlig erstatningsansvar, og det å holde staten ansvarlig for domstolenes avgjørelser innebærer derfor ikke å plassere EFTA-domstolen i en hierarkisk overordnet posisjon i EFTA-statenes nasjonale rettsorden.

- 48 Når det gjelder den norske stats påstand om at de nasjonale domstolene i EUs medlemsstater ikke har siste ord når det gjelder tolkningen av EU-retten, og at det er en annen situasjon i EFTA-pillaren, bemerker EFTA-domstolen at dersom ESA mener at en EFTA-stat – herunder dens nasjonale domstoler – ikke har oppfylt en forpliktelse etter EØS-avtalen eller ODA, kan ESA bringe saken inn for EFTA-domstolen i medhold av ODA artikkel 31. Etter ODA artikkel 33 er EFTA-domstolens dom i slike saker bindende for den berørte EFTA-staten.
- 49 I denne forbindelse må det påpekes at det er i strid med effektivitetsprinsippet å gjøre EFTA-statens erstatning for tap eller skade som er påført en enkeltperson som følge av brudd på EØS-retten, betinget av en forutgående dom fra EFTA-domstolen som fastslår at det foreligger et brudd på EØS-retten som kan tilskrives EFTA-staten. Tilsvarende kan erstatning for tap eller skade forårsaket av brudd på EØS-retten som kan tilskrives en EFTA-stat, ikke gjøres betinget av at eksistensen av et slikt brudd må fremgå klart av en rådgivende uttalelse fra EFTA-domstolen (jf. dom 28. juni 2022 i *Kommisjonen mot Spania*, C-278/20, EU:C:2022:503, avsnitt 104 og rettspraksis vist til der).
- 50 Heller ikke noen av de andre anførslene som er fremsatt om domstolenes uavhengighet og autoritet, kan føre frem.
- 51 Når det gjelder domstolenes uavhengighet, følger det av EU-domstolens rettspraksis at opprettholdelse av uavhengighet og upartiskhet er en vesentlig del av det å sikre effektiv rettsbeskyttelse, som påkrevd etter artikkel 19 nr. 1 annet ledd i traktaten om Den europeiske union og artikkel 47 annet ledd i Den europeiske unions pakt om grunnleggende rettigheter (jf. dom 7. september 2023 i *Asociația «Forumul Judecătorilor din România»*, C-216/21, EU:C:2023:628, avsnitt 61). De samme hensynene må tas i betraktning i EØS-retten, og EFTA-domstolen minner om at prinsippet om domstolenes uavhengighet er en av rettspleiens grunnleggende verdier (se EFTA-domstolens avgjørelse 14. februar 2017 i *Pascal Nobile*, E-21/16, avsnitt 16).
- 52 For øvrig gjelder prinsippet om statlig erstatningsansvar for rettsavgjørelser ikke dommerens personlige ansvar, men statens ansvar. Muligheten for at staten på visse vilkår kan holdes erstatningsansvarlig for rettsavgjørelser i strid med EØS-retten, setter ikke spørsmålstegn ved uavhengigheten til en domstol som dømmer i siste instans (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 42).
- 53 Når det gjelder argumentet om at det er risiko for at autoriteten til en domstol som dømmer i siste instans kan svekkes dersom dens endelige avgjørelser indirekte kan bli trukket i tvil ved søksmål der staten kan bli holdt erstatningsansvarlig for slike avgjørelser, kan det at det foreligger rettsmidler som på visse vilkår gjør det mulig å få erstatning for de skadelige følgene av en feilaktig rettsavgjørelse, også anses å styrke en rettsordens kvalitet og dermed i det lange løp styrke domstolenes autoritet (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 43).
- 54 Islands regjering har videre anført at anvendelsen av prinsippet om statlig erstatningsansvar på avgjørelser truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste

instans, er utelukket fordi det er vanskelig å utpeke en domstol som har kompetanse til å avgjøre tvister om erstatning for overtredelser som følge av slike avgjørelser.

- 55 Ettersom det primært er av hensyn til behovet for å sikre at enkeltpersoner skal kunne gjøre gjeldende rettighetene EØS-retten gir dem at det EØS-rettslige prinsippet om statlig erstatningsansvar også må gjelde for avgjørelser truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans, er det opp til EØS-statene å gjøre det mulig for de berørte å påberope seg dette prinsippet ved å gi tilgang til egnede rettsmidler. Gjennomføringen av dette prinsippet kan ikke hindres av at det ikke finnes en kompetent domstol (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 45).
- 56 Ifølge fast rettspraksis er det, i mangel av EØS-rettslige bestemmelser på området, opp til den enkelte EØS-stats nasjonale rettsorden å utpeke de kompetente domstolene og fastsette de nærmere prosessreglene for søksmål som tar sikte på å sikre fullt ut de rettighetene enkeltpersoner har etter EØS-retten, samtidig som kravene som følger av prinsippene om ekvivalens og effektivitet respekteres (se dom 9. august 2024 i *Låsenteret*, E-11/23, avsnitt 44 og rettspraksis vist til der, og jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 46).
- 57 Når det gjelder den norske stats anførsel om at andre mekanismer i EØS-avtalen, slik som prinsippet om ensartet tolkning, i tilstrekkelig grad ivaretar individers rettigheter etter EØS-retten, ville denne argumentasjonen i prinsippet også gjelde i en EU-rettslig kontekst, der EU-domstolen likevel har anerkjent statlig erstatningsansvar for rettsavgjørelser. Som ESA har anført, fremhever mangelen på en formell plikt for nasjonale domstoler til å henvise saker til EFTA-domstolen nødvendigheten av et slikt prinsipp i EØS-retten.
- 58 Til slutt må argumentet til Islands regjering om at muligheten for gjenåpning av saker gjør prinsippet om statlig erstatningsansvar overflødig, avvises. Hvorvidt et erstatningssøksmål eller gjenåpning av en sak er det mest effektive rettsmiddelet, avhenger av rettssystemet i hver enkelt EØS-stat og de konkrete omstendighetene i den enkelte sak. Gjenåpning av saker er imidlertid fortsatt et unntakstiltak, ofte underlagt strenge vilkår etter nasjonal rett, og sikrer ikke alltid tilstrekkelig rettsbeskyttelse. Eksistensen av nasjonale mekanismer for gjenåpning av saker setter derfor ikke spørsmålsteget ved behovet for et EØS-rettslig prinsipp om statlig erstatningsansvar for rettsavgjørelser.
- 59 Videre kan ikke rekkevidden av det EØS-rettslige prinsippet om statlig erstatningsansvar variere avhengig av hvilke rettsmidler som er tilgjengelige etter nasjonal prosessrett, som nødvendigvis vil være forskjellig i de ulike rettsordenene i EØS-statene. Selv om det ikke kan utelukkes at gjenåpning av en sak i visse tilfeller kan være gunstigere for en enkeltperson, påvirker ikke dette muligheten for at det EØS-rettslige prinsippet om statlig erstatningsansvar kan omfatte domstolers brudd på EØS-retten. Som påpekt over, krever ikke det EØS-rettslige prinsippet om statlig erstatningsansvar omgjøring av en rettsavgjørelse.

- 60 Til slutt, på bakgrunn av Islands regjerings henvisning til ESAs beslutning om å lukke en sak om statlig erstatningsansvar for domstolars avgjørelser, påpeker EFTA-domstolen at den ikke er bundet av ESAs vurdering av hvorvidt islandsk lovgivning faktisk er i samsvar med EØS-retten. Det er derfor ikke nødvendig å gå nærmere inn på denne beslutningen.
- 61 Det følger av det foregående at prinsippet om at EØS-statene har erstatningsansvar for skade som enkeltpersoner er påført som følge av brudd på EØS-retten som de er ansvarlige for, også kommer til anvendelse når det påståtte bruddet skriver seg fra en avgjørelse truffet av en domstol som dømmer i siste instans. Det er opp til den enkelte EØS-stats rettsorden å utpeke domstolen som har kompetanse til å avgjøre tvister som gjelder slik erstatning.

Vilkår for statlig erstatningsansvar

- 62 Når det gjelder vilkårene for statlig erstatningsansvar etter EØS-retten, har EFTA-domstolen lagt til grunn at tre vilkår må være oppfylt: For det første må rettsregelen som er brutt ha til formål å gi enkeltpersoner og markedsdeltakere rettigheter; for det andre må bruddet være tilstrekkelig kvalifisert; og for det tredje må det være en direkte årsakssammenheng mellom bruddet på statens forpliktelse og den skadelidtes tap (se dommene i *HOB-vín ehf.*, E-2/12, sitert over, avsnitt 121, og i *Sveinbjörnsdóttir*, E-9/97, sitert over, avsnitt 66).
- 63 De samme vilkårene for statlig erstatningsansvar gjelder for tap eller skade som følge av en avgjørelse i strid med EØS-retten truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 52).
- 64 Når det særlig gjelder det andre av disse vilkårene og anvendelsen av det med sikte på å fastslå om staten har pådratt seg et erstatningsansvar som skyldes en avgjørelse truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans, må det tas hensyn til den dømmende makts særlige karakter og legitime krav til rettssikkerhet. En stat kan bare unntaksvis bli erstatningsansvarlig for brudd på EØS-retten som følge av en avgjørelse truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans, der domstolen åpenbart har brutt gjeldende EØS-rett (se dom 10. desember 2010 i *Pór Kolbeinsson*, E-2/10, avsnitt 77, og jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 53).
- 65 For å fastslå om dette vilkåret er oppfylt, må den nasjonale domstolen som behandler et erstatningskrav, ta hensyn til alle relevante forhold i den enkelte sak (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 54).
- 66 Disse forholdene omfatter særlig hvor klar og presis regelen som er brutt er, om bruddet var forsettlig, om rettsvillfarelsen var unnskyldelig eller ikke unnskyldelig, det standpunkt en EØS- eller EU-institusjon eventuelt har inntatt, og om den aktuelle domstolen besluttet å benytte seg av ordningen med rådgivende uttalelse etter ODA artikkel 34 (se dommen i *Sveinbjörnsdóttir*, E-9/97, sitert over, avsnitt 69, og jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 55).

- 67 Som alle partene bemerket i rettsmøtet, legger ordningen med rådgivende uttalelser etter ODA artikkel 34 til rette for rettslig dialog og utgjør en mulighet for nasjonale domstoler til å sikre effektiv rettsbeskyttelse etter EØS-retten. EFTA-domstolen har konsekvent lagt til grunn at det er av vesentlig betydning for en ensartet tolkning og effektiv anvendelse av EØS-retten og for virkeliggjøringen av EØS-avtalens formål om et dynamisk og homogent europeisk økonomisk samarbeidsområde at spørsmål om tolkningen av EØS-retten forelegges EFTA-domstolen etter fremgangsmåten fastsatt i ODA artikkel 34 dersom rettstilstanden er uklar (se dom 9. august 2024 i *X*, E-10/23, avsnitt 44 og rettspraksis vist til der). Ettersom det er mer sannsynlig at en nasjonal domstol vil begå en åpenbar feil når den ikke ber om en rådgivende uttalelse, kan fraværet av en slik anmodning være særlig relevant ved vurderingen av om rettsvillfarelsen var unnskyldelig (jf. generaladvokat Légers uttalelse 8. april 2003 i *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:207, avsnitt 139 og 153).
- 68 Under enhver omstendighet vil et brudd på EØS-retten være tilstrekkelig kvalifisert dersom den aktuelle avgjørelsen åpenbart er truffet i strid med relevant rettspraksis fra EFTA- eller EU-domstolen på området (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 56 og rettspraksis vist til der).
- 69 De tre ovennevnte vilkårene er nødvendige og tilstrekkelige for å fastslå en rett for enkeltpersoner til å få erstatning, selv om dette ikke utelukker at staten kan holdes erstatningsansvarlig under mindre strenge vilkår på grunnlag av nasjonal rett (jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 57 og rettspraksis vist til der).
- 70 Med forbehold om at selve retten til erstatning er direkte hjemlet i EØS-retten når de ovennevnte vilkårene er oppfylt, er det på grunnlag av nasjonal erstatningsrett at staten må yte erstatning for følgene av tapet og skaden som er påført, under den forutsetning at vilkårene for erstatning for tap og skade fastsatt i nasjonal rett ikke er mindre gunstige enn det som gjelder for tilsvarende søksmål etter nasjonal rett, og ikke er utformet slik at det i praksis er umulig eller uforholdsmessig vanskelig å oppnå erstatning (se dommen i *Karlsson*, E-4/01, sitert over, avsnitt 33 og rettspraksis vist til der, og jf. dommen i *Köbler*, C-224/01, sitert over, avsnitt 58 og rettspraksis vist til der).

Domstol som dømmer i siste instans

- 71 Det fremgår av anmodningen og de skriftlige innleggene som er inngitt til EFTA-domstolen, at den anmodende domstolen også ønsker veiledning om tolkningen av kravet om at avgjørelsen må være truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans.
- 72 Kravet om at avgjørelsen må være truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans, må tolkes slik at det viser til en avgjørelse som det ikke finnes noe rettsmiddel mot under nasjonal rett. Ettersom det ikke finnes noe nasjonalt rettsmiddel mot en rettsavgjørelse truffet av en domstol som dømmer i siste instans, er et erstatningssøksmål mot staten det egnede alternativet for å sikre at den krenkede rettighet gjenopprettes og dermed effektiv rettsbeskyttelse av rettighetene som enkeltpersoner og markedsdeltakere har etter EØS-retten. Det samme gjelder ikke for

avgjørelser truffet av lavere domstoler, ettersom det finnes et nasjonalt rettsmiddel, nemlig en anke, slik at brudd på EØS-retten som følger av slike avgjørelser kan rettes opp eller repareres (jf. dom 5. september 2019 i *Den europeiske union mot Guardian Europe*, forente saker C-447/17 P og C-479/17 P, EU:C:2019:672, avsnitt 77 og 78).

- 73 I foreliggende sak fremkommer det av anmodningen at hovedsaken gjelder en dom avsagt av en norsk lagmannsrett som angivelig er i strid med EØS-retten. Saksøkeren i denne saken, Dartride, anket den aktuelle dommen til Norges Høyesterett. Høyesterett nektet imidlertid Dartrides anke fremmet.
- 74 Det følger av dette at Dartride hadde uttømt alle nasjonale rettsmidler mot rettsavgjørelsen som selskapet mente krenket dets rettigheter etter EØS-retten, og at Høyesterett faktisk var den siste rettsinstansen selskapet kunne gjøre disse rettighetene gjeldende overfor og dermed den nasjonale domstolen som dømte i siste instans.
- 75 Når det gjelder anførselen til den norske stat og Islands regjering om at prinsippet om statlig erstatningsansvar bør begrenses til realitetsavgjørelser truffet av domstoler i siste instans, må det minnes om at nasjonale domstoler i henhold til prinsippet om lojalt samarbeid i EØS-avtalen artikkel 3 i saker som hører under deres jurisdiksjon, er forpliktet til å sikre EØS-retten full virkning når de avgjør tvister som er brakt inn for dem (se dommen i *RS*, E-11/22, sitert over, avsnitt 41 og rettspraksis vist til der). Det er klart at statlig erstatningsansvar ikke bare kan oppstå i de sjeldne tilfellene der Høyesterett fremmer anken til behandling og deretter åpenbart bryter EØS-retten. En slik begrensning ville frata retten til erstatning enhver praktisk betydning.
- 76 For å fastslå om Høyesterett har begått et tilstrekkelig kvalifisert brudd i foreliggende sak – enten ved å nekte anken fremmet eller ved å unnlate å treffe andre tilgjengelige tiltak, slik som å oppheve Borgarting lagmannsretts dom – må den anmodende domstolen ta hensyn til alle relevante forhold som kjennetegner den situasjonen den har fått seg forelagt. Dette omfatter Oslo tingretts materielle vurdering av kravet, så vel som Borgarting lagmannsretts begrunnelse for å forkaste anken.

Konklusjon

- 77 Det følger av det foregående at svarene på spørsmål 1 og 2.a må bli at prinsippet om at EØS-statene er erstatningsansvarlige for skade som enkeltpersoner og markedsdeltakere påføres som følge av brudd på EØS-retten som de er ansvarlige for, også kommer til anvendelse når det påståtte bruddet skriver seg fra en avgjørelse truffet av en domstol som dømmer i siste instans. En stat kan bare unntaksvis bli erstatningsansvarlig for brudd på EØS-retten som følge av en avgjørelse truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans, der domstolen åpenbart har brutt gjeldende EØS-rett. Under omstendigheter som i hovedsaken, der alle nasjonale rettsmidler mot en rettsavgjørelse som påstås å være i strid med EØS-retten, er uttømt, må vilkåret om at avgjørelsen er truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans anses oppfylt.

Spørsmål 2.b

- 78 Ved spørsmål 2.b spør den anmodende domstolen i hovedsak om det er forenlig med EØS-retten at adgangen til å reise søksmål om erstatning for feil begått av domstolene ved anvendelsen av EØS-retten er betinget av at vilkårene i domstolloven § 200 tredje ledd er oppfylt. Det fremkommer av anmodningen at ifølge denne bestemmelsen kan et slikt søksmål ikke reises med mindre: (a) avgjørelsen er opphevet eller forandret, (b) avgjørelsen er bortfalt med den virkning at rettidig anke mot den ikke kunne tas under behandling eller avgjøres, eller (c) tjenestemannen ved dom er kjent skyldig i straffbart forhold ved avgjørelsen.
- 79 Det følger av fast rettspraksis at det i fravær av EØS-rettslige bestemmelser på området, i samsvar med prinsippet om nasjonal prosessuell autonomi, er opp til den nasjonale rettsordenen i den enkelte EØS-stat å fastsette de nærmere prosessreglene for søksmål som skal sikre enkeltpersoner og markedsdeltakere rettigheter de har etter EØS-retten. Slike regler må overholde prinsippene om ekvivalens og effektivitet. Dette innebærer at prosessreglene som gjelder erstatningssøksmål for brudd på EØS-avtalens regler, ikke må være mindre gunstige enn dem som gjelder for tilsvarende nasjonale søksmål (ekvivalensprinsippet), og ikke må være utformet på en slik måte at det i praksis er umulig eller uforholdsmessig vanskelig å utøve rettigheter som følger av EØS-retten (effektivitetsprinsippet). EØS-retten krever dermed at nasjonal lovgivning ikke undergraver retten til effektiv rettsbeskyttelse. Det er opp til den anmodende domstolen å vurdere om de aktuelle nasjonale reglene overholder disse prinsippene (se dom 26. februar 2025 i *Elmatica*, E-14/24, avsnitt 29 og rettspraksis vist til der).
- 80 Det må bemerkes at vilkår som de som er fastsatt i domstolloven § 200, innebærer tilleggsvilkår utover dem som kreves etter EØS-retten for at prinsippet om statlig erstatningsansvar skal komme til anvendelse.
- 81 Når det gjelder vilkåret etter domstolloven § 200 tredje ledd bokstav a om at avgjørelsen må være opphevet eller forandret, påpeker EFTA-domstolen at EØS-retten er til hinder for en bestemmelse i nasjonal lovgivning som forutsetter at avgjørelsen truffet av domstolen som påførte tapet eller skaden, må oppheves, når slik opphevelse i praksis er umulig (jf. dom 9. september 2015 i *Ferreira da Silva e Brito m.fl.*, C-160/14, EU:C:2015:565, avsnitt 60).
- 82 Når det gjelder vilkåret i domstolloven § 200 tredje ledd bokstav c om at tjenestemannen ved dom er kjent skyldig i straffbart forhold ved avgjørelsen, innebærer et slikt vilkår en urimelig begrensning av muligheten for erstatning. EØS-retten er til hinder for nasjonal lovgivning som begrenser statlig erstatningsansvar for skade som er påført enkeltpersoner og markedsdeltakere ved brudd på EØS-retten som kan tilskrives en domstol som dømmer i siste instans, til kun å gjelde tilfeller av forsettlig feil og grovt pliktbrudd fra domstolens side, dersom en slik begrensning fører til at den berørte EØS-statens erstatningsansvar utelukkes i andre tilfeller der det er begått et åpenbart brudd på gjeldende rett (jf. dom 13. juni 2006 i *Traghetti del Mediterraneo*, C-173/03, EU:C:2006:391, avsnitt 46).

- 83 Å fastsette slike vilkår etter nasjonal rett i tillegg til dem som kreves etter EØS-retten, fratar prinsippet om statlig erstatningsansvar dets effektive virkning når det gjelder åpenbare brudd på EØS-retten som nasjonale domstoler som dømmer i siste instans er ansvarlige for (jf. dommen i *Traghetti del Mediterraneo*, C-173/03, sitert over, avsnitt 40).
- 84 Selv om nasjonal lovgivning fortsatt kan fastsette kriteriene knyttet til arten eller graden av overtredelse som må være oppfylt før staten kan bli erstatningsansvarlig for brudd på EØS-retten som kan tilskrives en nasjonal domstol som dømmer i siste instans, kan slike kriterier ikke under noen omstendighet stille strengere krav enn kriteriene som gjelder for et åpenbart brudd på gjeldende EØS-rett (jf. dommen i *Traghetti del Mediterraneo*, C-173/03, sitert over, avsnitt 44).
- 85 En rett til å få erstatning vil derfor oppstå dersom det foreligger en åpenbar overtredelse av gjeldende EØS-rett. De tre vilkårene for erstatningsansvar for en EØS-stat som er beskrevet ovenfor, er nødvendige og tilstrekkelige for å fastslå en rett for enkeltpersoner og markedsdeltakere til å få erstatning, selv om dette ikke utelukker at staten kan holdes erstatningsansvarlig under mindre strenge vilkår på grunnlag av nasjonal rett (jf. dommen i *Traghetti del Mediterraneo*, C-173/03, sitert over, avsnitt 45 og rettspraksis vist til der).
- 86 I lys av det ovenstående må svaret på spørsmål 2.b bli at EØS-retten er til hinder for nasjonal lovgivning som på generelt grunnlag utelukker statlig erstatningsansvar for skade som er påført enkeltpersoner eller markedsdeltakere ved brudd på EØS-retten som kan tilskrives en domstol som dømmer i siste instans ved å stille tilleggsvilkår som at (i) en avgjørelse må være opphevet eller forandret, (ii) en avgjørelse må ha bortfalt med den virkning at rettidig anke mot den ikke kunne tas under behandling eller avgjøres, eller (iii) en tjenestemann ved dom er kjent skyldig i straffbart forhold ved avgjørelsen.

V SAKSOMKOSTNINGER

- 87 Ettersom foreleggelsen for EFTA-domstolen utgjør et ledd i behandlingen av saken som står for den nasjonale domstolen, ligger det til denne domstolen å ta en eventuell avgjørelse om saksomkostninger for partene. Omkostninger som er påløpt i forbindelse med inngivelsen av innlegg for EFTA-domstolen, annet enn partenes omkostninger, kan ikke kreves dekket.

På dette grunnlag avgir

EFTA-DOMSTOLEN

som svar på spørsmålene forelagt den av Eidsivating lagmannsrett, følgende rådgivende uttalelse:

- 1. Prinsippet om at EØS-statene må betale erstatning for skade som enkeltpersoner og markedsdeltakere er påført som følge av brudd på EØS-retten som de er ansvarlige for, kommer også til anvendelse når det påståtte bruddet skriver seg fra en avgjørelse truffet av en domstol som dømmer i siste instans.**

En stat kan bare unntaksvis bli erstatningsansvarlig for brudd på EØS-retten som følge av en avgjørelse truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans, der domstolen åpenbart har brutt gjeldende EØS-rett.

Under omstendigheter som i hovedsaken, der alle nasjonale rettsmidler mot en rettsavgjørelse som påstås å være i strid med EØS-retten, er uttømt, må vilkåret om at avgjørelsen er truffet av en nasjonal domstol som dømmer i siste instans anses oppfylt.

- 2. EØS-retten er til hinder for nasjonal lovgivning som på generelt grunnlag utelukker statlig erstatningsansvar for skade som er påført enkeltpersoner eller markedsdeltakere ved brudd på EØS-retten som kan tilskrives en domstol som dømmer i siste instans, ved å stille tilleggsvilkår som at (i) en avgjørelse må være opphevet eller forandret, (ii) en avgjørelse må ha bortfalt med den virkning at rettidig anke mot den ikke kunne tas under behandling eller avgjøres, eller (iii) en tjenestemann ved dom er kjent skyldig i straffbart forhold ved avgjørelsen.**

Páll Hreinsson

Bernd Hammermann

Ola Mestad

Avsagt i åpen rett i Luxembourg, 5. juni 2025.

Ólafur Jóhannes Einarsson
Justissekretær

Páll Hreinsson
President